

www.imm.hu

OKM

nka

A kiállítás kurátora

E. NAGY Katalin

Szöveg, szerkesztés

JOÓ Julianna

KEREKES Margit

SZIGETI-ENDRŐDI Eszter

A kiadványt lektorálta

E. NAGY Katalin, PATAKI Judit

Grafikai tervezés

Artístokrats Design Studio

Nyomda

Mester Nyomda

ISBN 978-963-9738-17-1

© Iparművészeti Múzeum, 2009

Az Iparművészeti Múzeum 2009-ben is várja az iskolai csoportokat múzeumi óráira (interaktív tárlatvezetés és kreatív foglalkozás). Minden hónap 3. csütörtökjén, 17.00 órától kezdődően ingyenes szakmai programot szervezünk pedagógus kollégák részére Tanműhely címmel, a NyitottHáz keretében. Az alkotni vágyó gyermekeket és szüleiket, nagyszüleiket minden hónap 3. vasárnapján várjuk az AlkotóHáz kézműves rendezvényeire.

Múzeumpedagógusok

JOÓ Emese

JOÓ Julianna

SZIGETI-ENDRŐDI Eszter

Múzeumpedagógiai információ

Tel.: (1) 456-5100/5, (1) 456-5121

Fax.: (1) 465-5187

Email: muzeumpedagogia@imm.hu

www.imm.hu/muzeumpedagogia

Múzeumi információ

www.imm.hu

info@imm.hu

(1) 456-5107

Iparművészeti Múzeum

1091 Budapest, Üllői út 33-37.

Nyitva tartás

Kedd 14.00-18.00

Szerda 10.00-18.00

Csütörtök 10.00-22.00

Péntek 10.00-18.00

Szombat 10.00-18.00

Vasárnap 10.00-18.00

Hétfő zárva

Játékos kiállításvezető az Iparművészeti Múzeum

„Műhelytitkok – Restaurált műkincsek” című
időszaki kiállításához

2008. december 10 – 2009. augusztus 2.

MŰHELYTITKOK NYOMÁBAN...

Iparművészeti Múzeum

Ajánlott korosztály: 12 év feletti

Név .....

Bevezető

JELKULCS

 feladat a kiállításban

 minden korosztály számára ajánlott ismeretek

 érdekesség

 otthoni feladat

 Varrd ki a virág motívumot!

A mellékletben találsz gyöngyöt, tűt, cérnát.

 melléklet tartozik a feladathoz

Használd a melléklet feladatait és a hozzájuk tartozó eszközöket (gyöngy, tű, cérna, jancsiszeg)!

Most megmutatjuk Neked a Műhelytitkok – Restaurált műkincsek című kiállításon keresztül, mi folyik egy múzeumban a kulisszák mögött, hogyan lesz egy roncs állapotú tárgyból újra eredeti fényében ragyogó műtárgy. A múzeum feladata a régi, akár sok évszázados műltra visszatekintő tárgyak megőrzése az eljövendő korok nemzedékei számára. A restaurálás legfontosabb célja a műtárgyak életének meghosszabbítása. A restaurátornak egyszerre kell művészeti, tudományos és technikai kérdéseket megoldania. Azt, hogy mennyi szakértelmet igényel egy-egy tárgy restaurálása, jól példázza, hogy nemcsak technikai, hanem természettudományi, művészettörténeti tudással is rendelkeznie kell egy jó restaurátornak. A tárgy történetiségét, szellemi háttérét művészettörténészek, történészek kutatják, az anyagokat tudós emberek vizsgálják meg.

A kiadvány az NKA támogatásával készült. A kiadvány 18 éves kor alattiak számára a kiállítás látogatása esetén ingyenes.

Műhelyek és gyűjtemények

Mielőtt beleskelődnénk a restaurátorok műhelyébe, elmeséljük Neked, hogy milyen gyűjtemények vannak az Iparművészeti Múzeumban, és mi alapján gyűjtik a különféle műtárgyakat.

A Bútorgyűjtemény több mint 4000 műtárgyat számlál, amelyek a magyarországi és európai bútorművességnek a gótikától a 20. századig terjedő időszakáról adnak keresztmetszetet. A gyűjtemény szinte minden korszakból és régióból őriz kiemelkedő jelentőségű műtárgyakat. A magyarországi emlékeken kívül, európai összehasonlításban is jelentős a gyűjtemény francia és brit bútoranyaga. A gyűjteményhez tartoznak még egyéb, fából faragott kispasztikák, ládikák, mézeskalácsformák, képfestő dúcok és játékkorongok.

A mára mintegy 10000 tételből álló Ötvös gyűjtemény az Iparművészeti Múzeum gyűjtőköréből adódóan elsősorban külföldi – kisebb részben magyar – művészek, mesterek alkotásainak tárháza; a reneszánsznál korábbi korszakokat csak egyes ritka darabokkal képviseli. Az osztály anyaga hagyományosan kilenc műfaji egységre tagolódik. Ezek nagyobb részben a fémművesség alapanyagai szerint (ezüst-, bronz-, vas-, ónművesség, stb.) különülnek el. További egységekbe (óra-, ékszer-, szelence-, evőeszközgyűjtemény) tartozó darabokat a műfaji azonoság kapcsol egybe. (A tárgyakat anyaguk és műfajuk, használatuk alapján gyűjtik csoportokba.) Külön csoportot alkot a kisszámú pravoszláv* gyűjtemény mellett az Ötvös gyűjtemény talán leghíresebb egysége: az Esterházy-kincstár.

A Kerámia- és üvegyűjtemény a múzeum egész anyagának több mint egynegyede, együttesen kb. 25000 tételből áll. A valóságos darabszám ennek hozzávetőleg a kétszerese, hiszen csaknem valamennyi gyűjteménycsoportban – különösen a porcelánban, fajanszban és az üvegben – számos kisebb-nagyobb asztali szerviz található. A nagyobb gyűjteményegységek az alapanyagok szerint jöttek létre. Ilyenek a fajansz-, a porcelán-, a kőedény-, kőcserép- és az üvegyűjtemény, illetve elkülönült csoportot jelent a kályha- és kályhacsempe gyűjtemény. A tárgyak készítése ideje a középkortól napjainkig terjedő időszakra esik.

Az Iparművészeti Múzeum Textil- és viseletgyűjteményének közel 20000 darabos kollektívája rangos helyet foglal el a világ textilgyűjteményei között. A készítése hely, kor, illetve technika szerint rendkívül változatos gyűjtemény szövetek, hímzések, nyomott mintás anyagok, csipkék, viseletek, viselet-kiegészítők, kárpitok, szőnyegek, kortárs textíliák, valamint technikatörténeti egységekre tagolódik.

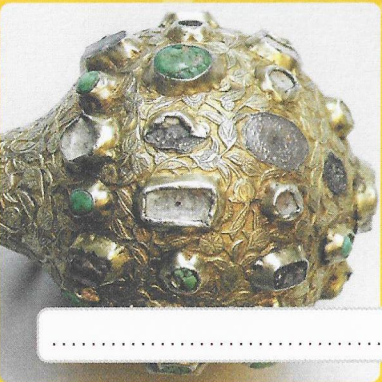
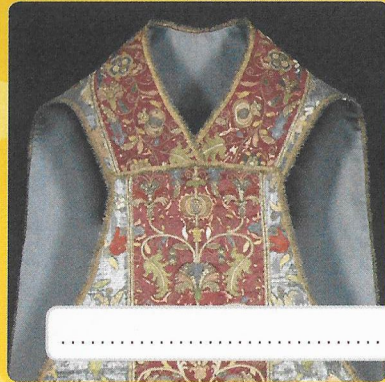
A Kisgyűjteményekre a tárgyi sokféleség jellemző, történeti és művészi könyvkötések, különböző bőrtárgyak, bőr- és papírdobozok, elefántcsontok, legyezők, miniatűrök, viseleti kiegészítők, játékok és egyéb kultúrtörténeti érdekességek találhatóak itt.

* Ortodox (keleti) keresztény.

1.

Csoportosítsd a kiállításon látható műtárgyakat műhelyek szerint!

2.

Keresd meg a teremben, melyik tárgyat restaurálta Borsi Sándorné! Egészítsd ki az adatlapot!

Tárgy neve .....
 Készült (dátum) .....
 Származási hely .....
 Méret .....
 Leltári szám .....
 Restaurálás dátuma .....
 Restaurátor *Borsi Sándorné* .....
 Restaurálás lépései .....

Állapotleírás *„A II. világháború alatt négy évig romok alatt lévő műtárgy sárosan, gyűröttten, a csomagolásnál rátapadt újságpapír-foszlányokkal került napvilágra. A hímzést rögzítő fonalak elkorhadtak, a fémfonalak rendje kusza halmokba omlott szét. A hímzés domborításához használt vászon elkorhadt. Korallgyöngyeinek nagy része elfehéredett, bélése tönkrement. A bársonyon megmaradt öltésnyomok adták az első segítséget a helyreállításához. A hiányzó részek újránímzésénél ezek az elmosódó öltésnyomok jelezték a 17. századi tervezőművész munkáját. Másik kiindulópontunk a háborút megelőzően készült fotó.”*

Textil restaurátor-műhely

RÉGI KOROK FÉRFIVISELETE: A DOLMÁNY

A 17. századi magyar férfiviselethez két kabátféle tartozott: a rendszerint együtt hordott mente és a dolmány. Az ábrázolások szerint a felsőt, a mentét panyókára vetve, az alsót, a dolmányt közvetlenül az ingre felöltve viselték. A dolmány derékgig testhez állt, a derék alatt kétoldalt kibővült, és ferdén szabott jobb eleje kissé ráborult a balra (ezt nevezték „csákóra vágott”-nak), hossza általában térd fölött végződött. Ujja rendszerint hosszú, szűk, ún. „sípújj”. A kézfejet íves „leppentő” vagy „kutyafül” fedte.

A legújabb kutatások valószínűsítik, hogy a kiállításon látható dolmányt Esterházy Pál nádor viselte 1682-ben, Thököly Évával kötött házasságakor. Az esküvőre utal a dolmány vörös selyme és az elől látható nyolc zománcos kapocspár jelképrendszere is. Az ujjak hasítékait hasonló kapcsok zárják.

Igaz: Hamis:

Igaz, vagy hamis? Keresd meg a dolmányt a kiállításban, és válogasd ki, mely állítások illenek rá!

3.

A dolmány ...

... testhez álló, lejjebb bővülő kabát, felsőruházat.

... olyan viselet, melyet szövött sálövvel kötöttek át.

... a török kaftánhoz hasonló, és annak mintájára került be a magyar viseletbe.

... gyakran csonka, könyökig érő ujjakat kapott, melyeket függőujjnak nevezünk.

... csipkéből, selyemből és szaténból készített ruhadarab.

... a fiatalok körében általában rövid, ezzel szemben az öregek a hosszabbat kedvelték.

... felett a férfiak gyakran mentét viseltek, ez hosszú, bokáig érő bő ruhadarab, egyfajta kabát volt.

... gyakran festékkel díszített részeket tartalmazott, melyek viselőjének tetteit jelenítették meg.

... csak a gazdagok viselete volt, azt a parasztot, aki ilyet merészelt felvenni, pénzbírsággal sújtották.

... egy 19. századi típusát atillának nevezték. Az atilla testhez álló, combközépig érő, magas állógallérú, zsinórozott ruhadarab.

?

Tudtad? Zrínyi Miklós költő és hadvezér, a Szigeti veszedelem írója rövid mentét viselt a hosszú dolmányon, holott ennek éppen ellentettje volt szokásos a korban.

A dolmány díszítéséhez használt fémfonalakat úgy készítették, hogy a nemesfémből vékony drótot húztak, azt laposra hengerelték, majd selyemfonalra (ún. „bélfonalra”) csavarták.

Ötvös restaurátor- műhely

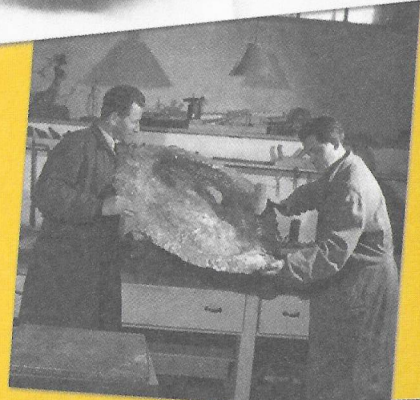
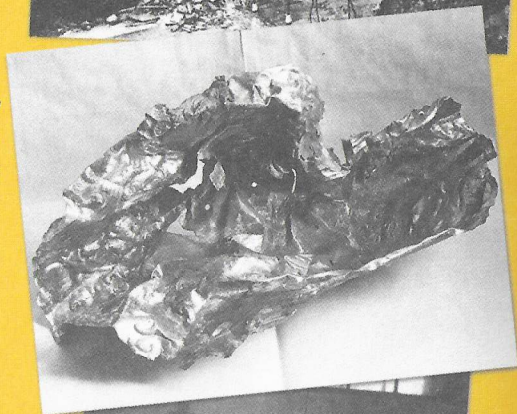
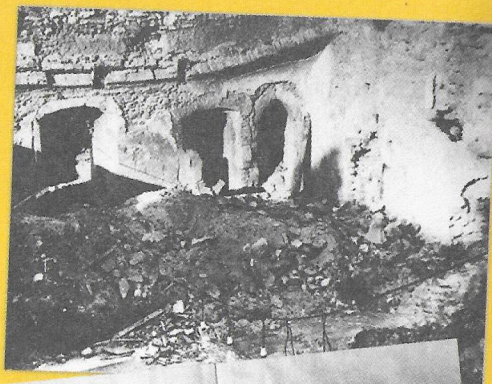
A VEZEKÉNYI TÁL RESTAURÁLÁSA

Szvetnik Joachim Kossuth-díjas ötvösművész, restaurátor számos munkája közül kiemelkedik a II. világháborúban súlyosan megrongálódott Esterházy-kincstár egyik dísztála, a vezekényi csata ábrázolásával. A restaurálását megelőzően a műtárgy 90%-ban roncs állapotú volt (lásd a szöveg melletti képet!).

Megrongálódásának története a következő:

A II. világháború utolsó szakaszában, 1944 őszén tudni lehetett, hogy a magyar főváros előbb-utóbb hadszínterré válik, így az utcai harcok nem fogják megkímélni az Iparművészeti Múzeum épületét sem. Ezért Esterházy Pál herceg úgy határozott, hogy az ott letétbe helyezett műkincseiket az Esterházy család Tárnok utcai palotájának pincéjébe szállíttatja. Ám 1945 januárjában – sajnálatos módon – éppen ezt az épületet érte bombatalálat, aminek következtében romba dőlt és kiégett, maga alá temetve a műtárgyakat. Az archív fényképeken azt láthatod, mi is történt ezután a kincstár eme jeles darabjával.

Tudtad? A trébelés szó német eredetű, ami azzal magyarázható, hogy a reneszánsz és a barokk korában a német városok (Nürnberg, Augsburg) voltak az ötvösség központjai. A treiben (német szó) kalapálást, domborítást jelent.

Ötvös-szótár. Milyen jelentést rejtnek a szakszavak? Tippetelj!

4.

MI A TRÉBELÉS?

- A. A fémét belülről puha bársonnyal vonják be.
- B. A fémlemezt valamilyen puha anyagra (pl. szurokra) fektetve a belső oldalán addig ütögetik, domborítják, amíg a kívánt mintát vagy formát el nem érik.
- C. Ötvösök munka közbeni szakmai megbeszélése, anyagok, tárgytipusok, formák megvitatása.

MI A CIZELLÁLÁS?

- A. Nevét Gizella királynőről kapta. Ötvös eljárás: fej alakú rátétekkel való díszítést jelent.
- B. Az ötvöstárgy felületére az ötvösök a kézjegyüket vésték, ennek a neve a cizellálás.
- C. A fémfelület hidegen, vésővel, reszelővel, ráspollal való művészi megmunkálása, többnyire a körvonalak és az apró részletek finomítása.

MI A PONCOLÁS?

- A. A fémtárgyak felületének rendszerint térkitöltő díszítése, melyet a verőtöbe véstett finom, aprólékos, ismétlődő minta segítségével, kalapáccsal vernek rá a díszítendő helyekre.
- B. A megsérült ötvöstárgy darabonkénti szétszedése, vizsgálása.
- C. A tárgy finom lakkréteggel történő bevonása.

MI A PRÉSELÉS?

- A. A préselés a fém lapításával és nyomásával kialakított forma.
- B. Növényi díszítések ötvöstárgyra rögzítése.
- C. Ötvöstárgyak elvékonyítása.

MI AZ APPLIKÁCIÓ?

- A. A restaurálás után bizottsággal elfogadottat kész ötvöstárgy.
- B. Rátét, díszítés.
- C. A műtárgy restaurálása során felmerülő gond, zavar, probléma elnevezése.

KI VOLT SZVETNIK JOACHIM?

- A. Kossuth-díjas ötvösművész, restaurátor, aki azonosította 1977-ben, az Egyesült Államokban a magyar szent koronát, és felmérte állapotát.
- B. A múzeum alapítója, jelentős kereskedő.
- C. Az ötvös technikák feltalálója.

5.

18. SZÁZADI BOULLE-STÍLUSÚ ASZTALI ÓRA

A múzeum Ötvös gyűjteménye gyönyörű órákkal büszkélkedhet. Az órákat funkciójuk szerint csoportosíthatjuk fal-, úti, asztali, hordozható, nap-, illetve homokórák és zsebórák típusaira. Keresd meg a kiállításon az asztali órát!

A megtalált Boulle-technikájú asztali óra a 18. században készült, és XIV. Lajos francia király udvari asztalosáról, André Charles Boulle*-ról (1642-1732) nevezték el. A nevéhez fűződő eljárás lényege, hogy bútorainak borításán a tengeri teknőc páncélját sárgarézzel kombináló berakást, vagy idegen szóval intarziát** alkalmazta. Ha közelebbről megfigyeled az óra számlapját, akkor egy feliratot is olvashatsz rajta, amely az óra készítésének helyét jelzi.

Írd a vonalra a készítés helyét!

* Ejtsd: André Sárll Bull

** A fogalom magyarázatát lásd a Bútor restaurátorműhely fejezetben.

AMETISZT TÁLKA

Ezt a tárgyat ivócsészének használták, Plinius* a Historia Naturalisban említi, hogy az ametiszt megvéd a lerészegedéstől, ezért célszerű belőle ivóedényt készíteni.

Kösd össze a köveket és nemesfémeket a nevéikkel, és karikázd be azokat, amelyekkel az ametiszt tálkát díszítették! Te milyen kövekből készítenél magadnak karkötőt?

Nézz körül a teremben, hol találd az ametiszt tálkát?

ametiszt

arany

borostyán

ezüst

gyémánt

hegyikristály

jáde

rubin

smaragd

türkiz

*Plinius ókori római író és tudós. Egyetlen ránk maradt munkája, a Historia Naturalis (Kr. u. 77.) a természettudományokról szóló ismereteit összegzi.

Kisgyűjtemények restaurátorműhelye

Az itt látható műtárgy díszítése különböző egyházi szimbólumokból áll. Ismered a szimbólumok jelentését?

Melyik műtárgy részleteit látod a képeken? Írd a nevét a vonalra!

búzakalász ~ termékenységet, újjászületést jelent, a keresztény szimbolikában a feltámadt Krisztusra utal.

szőlő ~ öröm, bőség és növekedés jelképe. Az egyházatyák Máriát a szőlőtőhöz is hasonlították, amely Krisztust érlelte, mint gyümölcsöt.

rózsa ~ szépség, élet és teljesség jelképe. A tövis nélküli pünkösdi rózsza Mária szüzességére utal. Az ókorban a szerelem és szépség, a tavasz és nyár istennőjének az attribútuma, később a szentek mártíromságának szimbóluma. A középkori misztika a rózsát, a virágok királynőjét a mennyek

királynőjére vonatkoztatta. Az ószövetségi Énekek énekében való előfordulását utóbb Mária fájdalomával és szüzi tisztaságával hozták kapcsolatba.

gránátalma ~ A gránátalma számtalan magját – amelyek az ókorban a termékenység szimbólumai – a középkorban Mária erényeire és mérhetetlen irgalmára vonatkoztatták. Mivel nem támadják meg a férgek a gyümölcsöt, ezért a tisztaság jelképe is.

zöld ág ~ élet, utódok, új hajtás jelképe.

csillagvirág ~ a tavaszt és tisztaságot jelképezi.

18. SZÁZADI FESTETT PERGAMEN-PAPÍR LEGYEZŐ

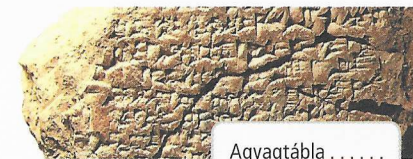
A Kisgyűjtemények európai viszonylatban is jelentős legyezőkollekcióval rendelkezik. A kiállításon látható 18. századi legyező lapjai pergamenből és merített papírból* készültek. Egy-egy műtárgy restaurálásakor – ahogyan ennél a legyezőnél is – sokat kell gondolkodni, vívódni, amíg az apró mozzanatokból össze nem áll a restaurálás folyamata.

A legyező küllőit teknőspáncélból alakították ki, amelyet utána aranyozott ezüstlemezzel díszítettek. A pergamen az ókor óta az írás rögzítésére használt cseretlen, szőrtelenített állati bőrből (kecske, juh, borjú) készült fehéritett, vékonyított, mindkét oldalán írásra alkalmas lap. Az elnevezés valószínűleg az ókori görög város, Pergamon (ma: Bergama, Törökország) nevéből származik. A hagyomány szerint itt készítették először pergament a Kr. e. 2. században.

Állítsd időrendbe az írást hordozó anyagokat!

Papír .....

Agyagtábla .....

Pergamen .....

Kőtábla .....

* Laponként, kézzel készített, finom papír.

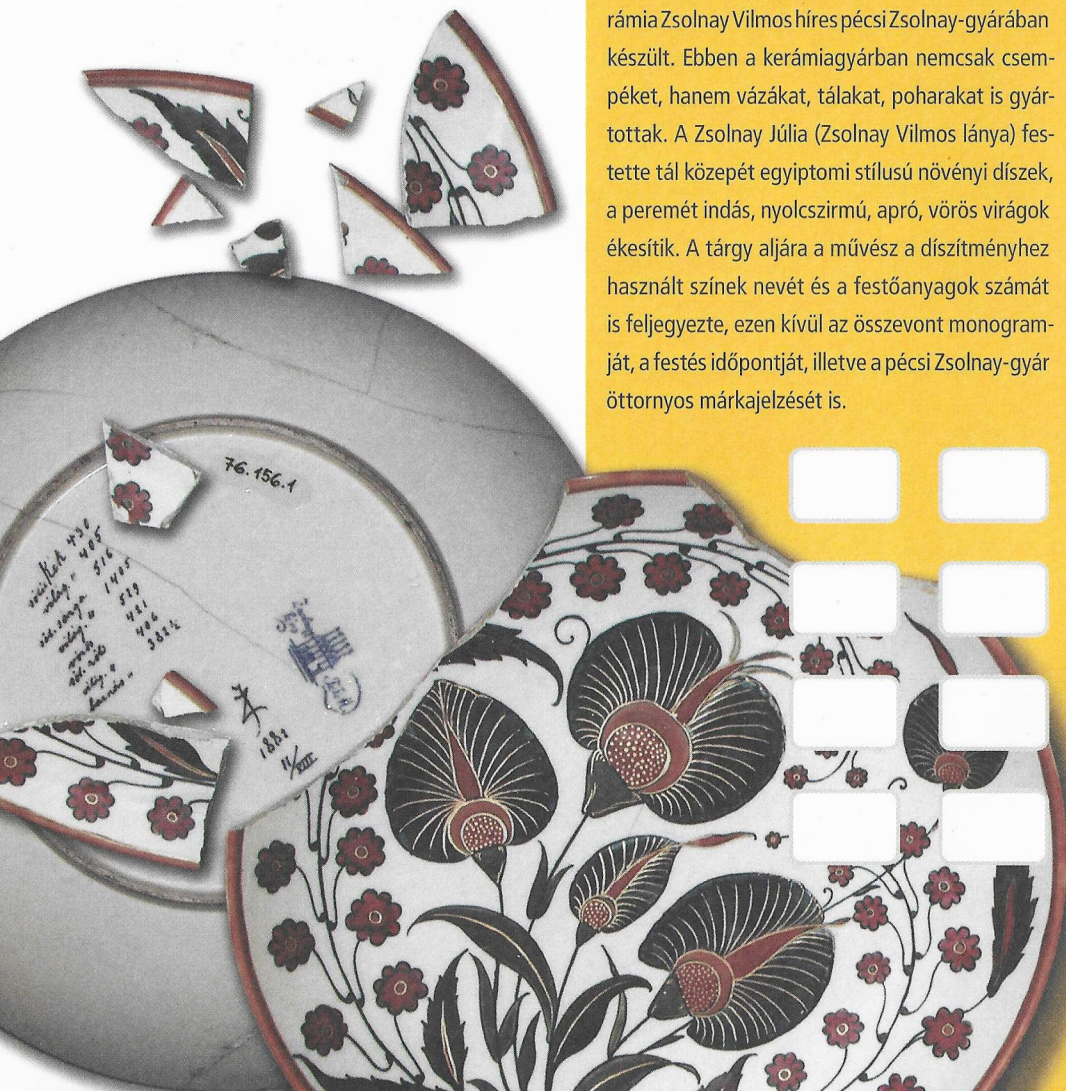

9.

Találd ki a tál alján látható rövidítésekből, hogy mikor készült a tárgy!

Készítés ..... (éve) ..... (hónapja) ..... (napja).

Milyen színeket használt a művész a tál festéséhez? Színezd ki olyan színűekre a négyzeteket, amilyen színekkel díszítették a tálat!

Kerámia és üveg restaurátorműhely

ZSOLNAY JÚLIA
DÍSZTÁL

Az Iparművészeti Múzeum homlokzatát borító kerámia Zsolnay Vilmos híres pécsi Zsolnay-gyárában készült. Ebben a kerámiagyárban nemcsak csempeket, hanem vázákat, tálakat, poharakat is gyártottak. A Zsolnay Júlia (Zsolnay Vilmos lánya) festette tál közepét egyiptomi stílusú növényi díszek, a peremét indás, nyolcszirmú, apró, vörös virágok ékesítik. A tárgy aljára a művész a díszítményhez használt színek nevét és a festőanyagok számát is feljegyezte, ezen kívül az összevont monogramját, a festés időpontját, illetve a pécsi Zsolnay-gyár öttornyos márkajelzését is.

Bútor restaurátorműhely

MIÉRT TALÁNYOS A KIÁLLÍTÁS
18. SZÁZAD ELEJÉN KÉSZÜLT
KABINETSZEKRÉNYE?

Ez a fajta bútor – amit itt látsz – ládaszerűen összecukható, kinyitva pedig kabinetszekrényként is használható. A hordozható láda típusa úti íróládaként (Schreibtisch*) terjedt el a 16. század második felétől Európában. A restaurálás folyamán a bútor eredeti részei és díszítményei nyitott állapotban váltak jól láthatóvá. A bútorművesség egyik díszítési módját jól példázza ezen a műtárgyon a faberakás vagy idegen szóval intarzia. Az alapfa felületébe különböző színű, minta szerint kivágottnak illesztettek be.

* Fited: cráibtic

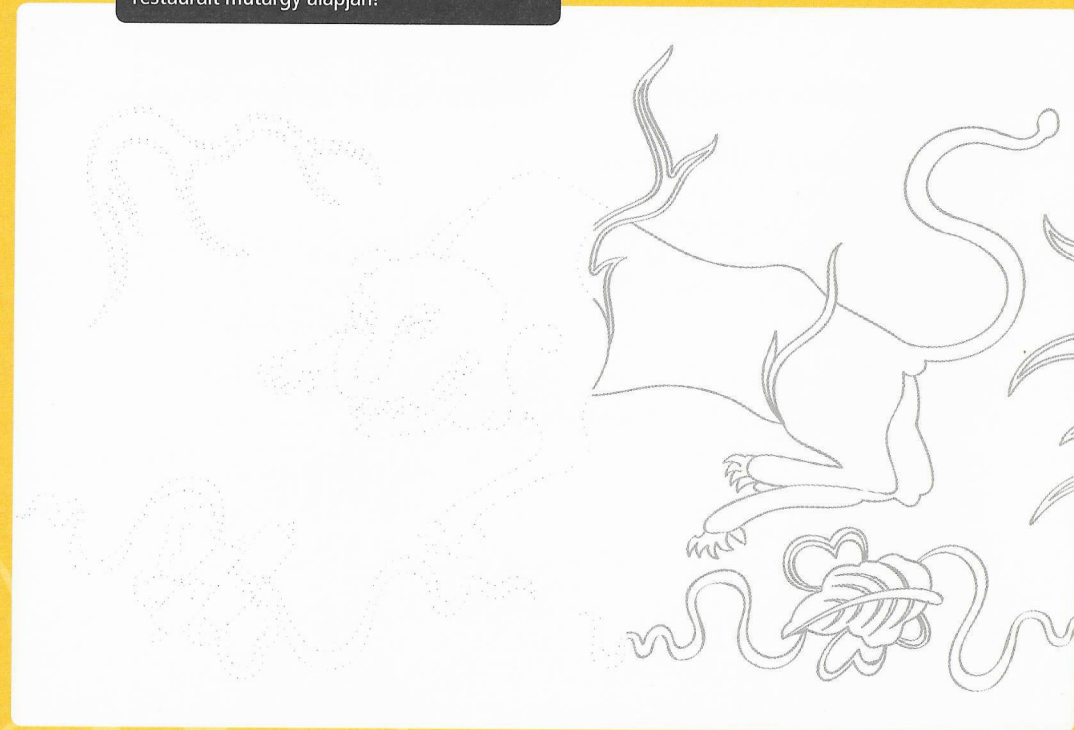

10.

EGY PARAVÁN...

Tedd próbára tudásod! Egészítsd ki az állatmotívum hiányzó részét a kiállításon látható, restaurált műtárgy alapján!

A restaurátoroknak pontos megfigyelőknek kell lenniük. Gyakran kiegészítéssel alakítanak újjá egy-egy megroncsolódott tárgyat, régi fotó vagy fennmaradt rajz alapján. Ez történt a következő tárggyal is.

11.

...ÉS EGY 19. SZÁZADI JAPÁN
LAKKSZEKRÉNY – A HOPP FERENC
KELET-ÁZSIAI MŰVÉSZETI
MŰZEUM GYŰJTEMÉNYÉBŐL

Keress meg a kiállításon az itt leírt tárgyat, figyeld meg alaposan, majd egészítsd ki a szöveget!

A . . . . . (Mikor készült?) században készült japán lakkszekrénynek . . . . . (Hány darab?) ajtaja, és . . . . . (Hány darab?) polca, ... (Hány darab?) fiókja van. Arany- és vöröslakkal kombinált . . . . . (Milyen motívumok díszítik?) és lepkék, virágosár, tájképek díszítik. Hátsó lapján hullámokon úszó juhar . . . . . (Milyen motívum jelenik meg?) látható.

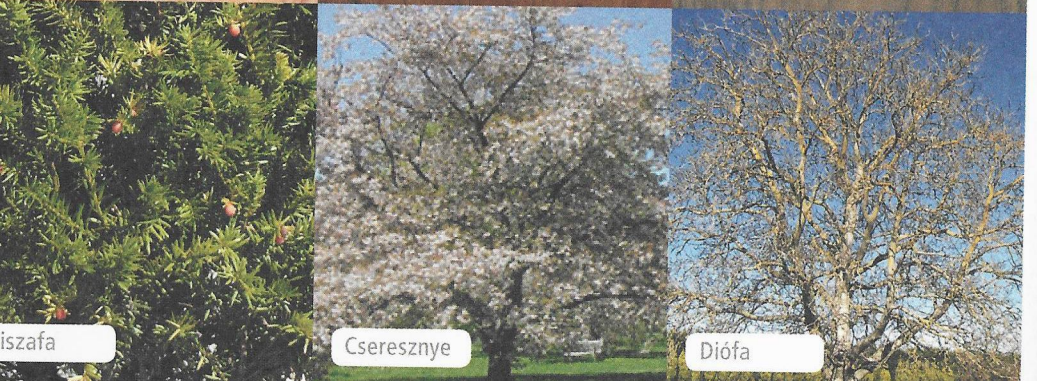
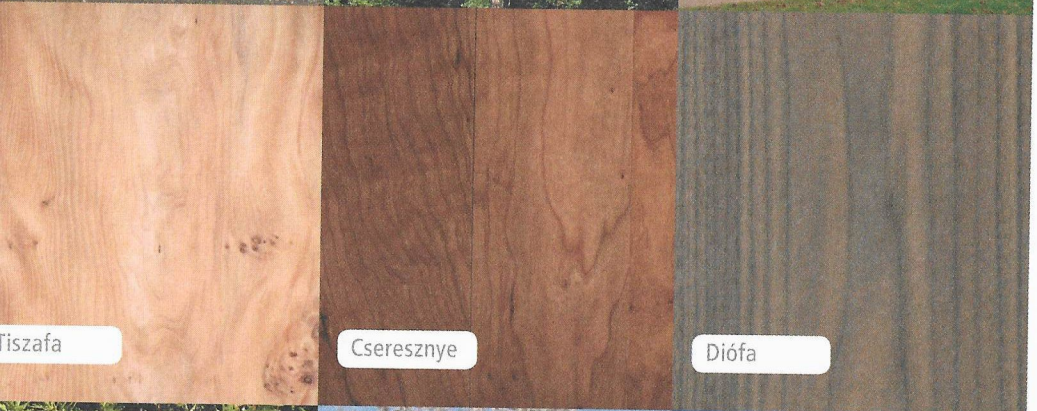
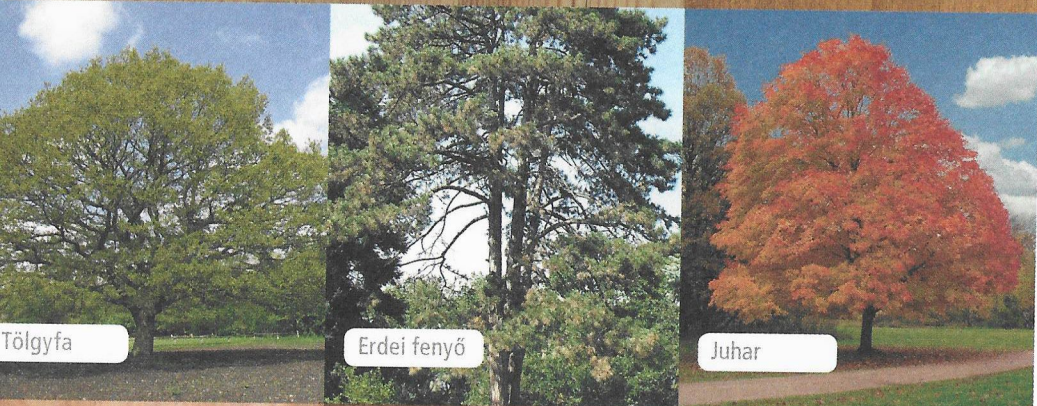
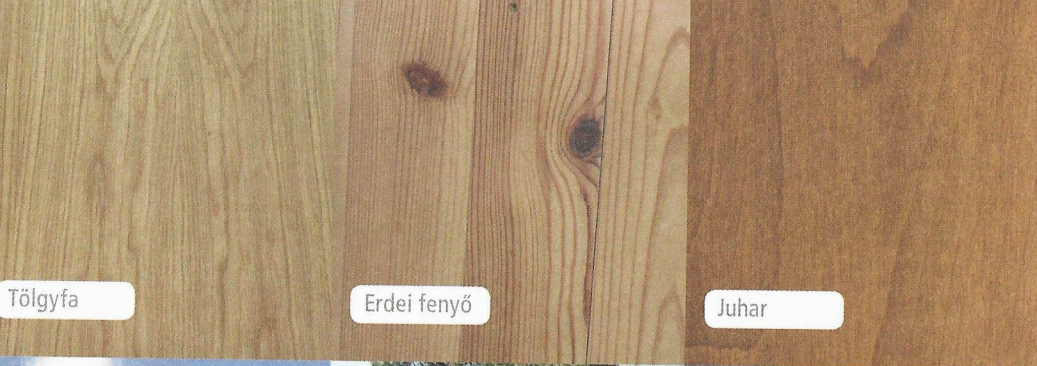
A . . . . . (Mi a bútor neve?) lakkozásához a kelet-ázsiai . . . . . (Milyen fa?) fa megcsapolásából nyert nedvet használták fel.

Melléklet

A bútorrestaurátoroknak ismerniük kell a természetben előforduló anyagokat. Te ismered jól az erdő fáit? Az itt látható képeken különböző fafajtákat látsz élő- és bútorfa állapotokban. Vágd ki a képeket, és játssz velük a memóriajáték szabályai szerint!

A Boule-óra az idők során erősen szennyeződött, a restaurálást a tárgy szétszedésével kezdték el. A Te feladatod, hogy darabjaira hullott részeit rakd össze, de figyelj, nehogy felcseréld a sorrendet! (Használd a jancsiszeget!)

Figyeld meg a talányos bútor címerét, és állítsd helyre a szétesett intarziát!

A faberakás kivágható részeit a 15. oldalon találod!

Próbáld ki! Varrd ki a piros gyöngyökkel a tulipán-motívumot!

4. B, C, A, A, B, A
5. Párizs
6. smaragd, ametiszt
7. Ötöztéthető Mária-szobor
8. Szarmazási helye: Magyarország
Méreite: Szoknya h. 120 cm; vállfűző m. 53 cm
Készítés ideje: 17. század közepe
Restaurálás dátuma: 1969-71
Leltári száma: 52.2855, 1-2.
3. igaz, igaz, hamis, igaz, hamis, igaz, igaz, hamis, igaz, igaz, lakta rény, lakta

1. Bútorgyűjtemény - kabinetszekrény
Ötvös- és fémgyűjtemény – buzogány
Kerámia- és üvegyűjtemény – bölcso
2. Kisgyűjtemények osztály – papír legyező
Tárgy neve: szoknya és vállfűző
3. Készítés ideje: 17. század közepe
Restaurálás dátuma: 1969-71
Leltári száma: 52.2855, 1-2.